

Exodul tinerilor

Se afirmă că cercetarea științifică românească este mult mai performantă decât cea apuseană pe baza unei reguli "de trei simplă": se împarte bugetul alocat cercetării la numărul de articole publicate în fluxul principal de reviste, adică în revistele ISI. Cu riscul de a mă repeta (v. CdF nr. 36) afirm încă o dată că o astfel de interpretare nu este întru-totul corectă. Partea pozitivă a acestui argument este recunoașterea relevanței publicării de articole în fluxul principal și a faptului că acest tip de performanță – specific cercetării fundamentale – este subapreciat de guvernarea noastră, care se lasă "convinși" mai degrabă de vagi promisiuni de "relansare" a economiei naționale cu ajutorul cercetării. Rămâne de văzut dacă avocații regulii de trei simplă vor putea convinge pe guvernanți să deschidă baierile bugetului pentru cercetarea fundamentală cu acest argument. Este rezonabil să-i întrebăm din când în când ce succese au obținut !

Nu cred că este ușor de a oferi soluții "miracol" dar ce se poate face este să se identifice obstacolele aflate în calea regenerării sistemului românesc de cercetare. Pentru că aceasta este adevărata problemă: sistemul nu se mai regenerează deoarece tinerii **pleacă**. S-ar putea argumenta că în România s-a făcut cercetare și în condițiile mai grele ale vechiului regim. Cunoscut cazuri de cercetători care reușeau să producă rezultate onorabile în condițiile în care trebuiau să își asigure un venit material decent intrând în industria meditațiilor câteva ore pe zi și eventual având și o normă didactică la o facultate. S-ar putea pune întrebarea de ce, mînați de pasiune pentru cercetare, nu se aplică aceeași logică și în zilele de azi. Cred că este o evidență faptul că schimbarea majoră este **deschiderea** granițelor.

Nu cred că se pot găsi mulți tineri care să accepte acest tip de condiții (două "job"-uri) când pot pleca la o bursă doctorală în apus. Dacă pentru cercetătorii mai vîrstnici supraviețuirea materială este în general asigurată de colaborările generos plătite cu parteneri din străinătate, pentru tineri argumentul nu mai funcționează și ei vor prefera apusul. Chiar și pentru cercetătorii mai vîrstnici, nu este prea plăcut să "stai tot timpul cu mîna întinsă" !

Regulile politetii spun că dacă ești invitat în repetate rînduri în străinătate, trebuie să întorci invitația din când în când. Mai mult, este ușor de constatat următorul fenomen: dacă într-un anumit domeniu există mai multe abordări concurente, vei fi invitat la universitatea X din apus dacă ești un adept al teoriei T îmbrățișată de cercetătorii de acolo ! Cine vrea să contracizeze teoriile "main-stream" o face pe banii lui !

În acest context voi încerca o prezentare mai realistă a situației cu scopul de a identifica obstacolul major al procesului de **regenerare** a tagmei cercetătorilor. Mai întîi voi porni de la un fapt care poate fi verificat ușor. Nici în celelalte țări din Europa centrală (Polonia, Cehia, Slovacia și Ungaria) nu se asigură tinerilor salarii occidentale. Un doctorand din Cehia are un salariu de aproximativ 200 USD pe lună precum și condiții decente de locuit în cămine universitare. Contează de asemenea și un anumit respect pentru munca intelectuală pe care îl oferă întreaga societate. Am constatat în câteva cazuri concrete respectul pe care îl acordă corpul birocratic cercetătorilor: am avut sentimentul reconfortant să văd niște oameni care erau convinși că dacă asigură o circulație corectă și rapidă a hîrtilor, fac un lucru util și asigură condiții de lucru bune pentru cercetători, care la rîndul lor fac ceva util pentru societate.

Se impune să răspundem la următoarea întrebare: De ce oare nu pleacă masiv și doctoranzii din Europa centrală ? Răspunsul este simplu: un venit de 200 USD pe lună permite un trai decent dacă problema locativă este rezolvată satisfăcător. Trebuie să se țină seama că pentru mulți oameni structura de tip "tribal" este deosebit de puternică: nu este ușor să părăsești țara în care te-ai născut, în care ai rude și prieteni apropiați. Mai mult, într-un domeniu cu totul special cum este cercetarea, contează extrem de mult calitatea interacțiilor umane: nu este ușor de găsit un îndrumător cu care să se poată interacționa în mod autentic. Cu alte cuvinte, un student care a reușit să găsească în timpul facultății un îndrumător cu care se înțelege bine și de la care este sigur că va avea multe de învățat, va ezita să își abandoneze țara și pe cei dragi deoarece știe că în străinătate poate să ajungă doctorandul unei persoane cu care să nu se poată înțelege. Considerațiile de mai sus nu sunt pur teoretice și pot fi probate prin cazuri concrete. Concluzia pe care o trag este că pentru a reține în țară un număr de tineri care să perpetueze sistemul de cercetare este nevoie să li se asigure un salariu minim decent (de aproximativ 200-250 USD pe lună) precum și condiții decente de locuit și de lucru.

Este clar că mai trebuie rezolvate o serie de probleme care decurg din concuzia de mai sus: dacă un doctorand va beneficia de o bursă atât de generoasă, nu cred că se poate cere ca îndrumătorul său să fie plătit cu 150 USD pe lună cum se întîmplă (în cazurile fericite !) în România. Cred că un venit decent ar trebui să fie situat în jurul sumei de 400-500 USD pe lună.

Nu cred că este realist să se presupună că guvernații se vor lăsa ușor convinși de acest raționament și vor acorda astfel de privilegii tuturor angajaților din sistemul de cercetare. Se poate face cu ușurință o politică populistă și cere astfel de privilegii, dar nu cred că există șanse reale de succes. Mai realist este să se admită necesitatea unei selecții riguroase a unor **centre de excelență** în care standardele academice să fie similare cu cele din apus și în care personalul redus să permită acordarea unor privilegii de tipul de mai sus. Dacă măcar o parte din muncitorii din "găurile negre" ale economiei vor fi puși, pentru un salariu decent, să termine câteva din blocurile care zac cu schelele ruginite și să le transforme în locuințe pentru tinerii cercetători, am sentimentul că ne vom apropia de o rezolvare a problemei.

Mai rămîne o "problemă" pe care o consider principalul obstacol ! Cine să facă **selecția** ? Este clar că acordarea unui statut privilegiat unor anumite centre de excelență va crea o presiune formidabilă: toată lumea va dori să intre "în acvariu". Am mari dubii că un astfel de proces de selecție se poate face în mod corect doar cu expertiză internă. Există un precedent pe care îl consider semnificativ. Se știe că prestigiosul Institut de Matematică al Academiei Române (IMAR) a fost acreditat ca centru de excelență al Comunității Europene; mai mult, a obținut un punctaj mai mare decît Institutul Banach din Varșovia ! Cu cîtva timp în urmă Academia Română a efectuat o ierarhizare a Institutelor din subordine și, din cîte știu, IMAR a obținut locul 12 ! Este clar că există diferențe majore de apreciere și că printre factorii de decizie există destul de multe "glorii locale" care nu vor accepta cu ușurință o ierarhizare corectă a valorilor.

Cred că singura soluție este ca guvernanții să decidă folosirea de **experti** din străinătate. Numai în acest mod se vor putea elimina influențele nefaste ale gloriilor locale, se vor identifica centrele de excelență autentice în care condițiile pentru cercetători și doctoranzi trebuie să fie de tipul celor descrise mai sus. Sunt conștient că în acest mod se intră în puternic conflict cu un oarecare neoașism: mulți dintre compatrioții noștri încă bombează patrotic pieptul la sintagma "neamestecul în treburile interne" și încă cred că a te plînge "la împăratul" (în cazul nostru la Strasbourg sau Bruxelles) dacă te consideri nedreptățit în țară este un act de trădare! (Este principalul "reproș" pe care îl făceau dizidenților patrioticele "organe" de anchetă ale fostului regim).

Nu cred că vreun program de reformă a sistemului de cercetare are șanse de succes dacă ignoră cele de mai sus, indiferent de buna credință cu care este aplicat. Găsesc, de asemenea, surprinzător faptul că negocierile la capitolul învățămînt-cercetare în vederea integrării în Uniunea Europeană nu au avut, ca punct central, măsuri ferme legate de inversarea "fugii inteligențelor". Personal cred că este o problemă de o gravitate similară cu cea a copiilor instituționalizați ! Mai mult, concluzia mea este că un obstacol major pentru aplicarea unui astfel de program de reformă se află chiar în interiorul breslei cercetătorilor. Dacă un curent majoritar de opinie ar fi acceptat necesitatea unui proces de selecție bine controlat de **autorități științifice din apus**, nu cred că răspunsul guvernaților ar fi fost nul. Această concluzie îmi este întărită de faptul că alternanța la guvernare nu a produs schimbări majore ale politicilor de cercetare. Pe de altă parte, o reșezare naturală, prin forțe interne, a sistemului cercetării se poate petrece peste un secol sau niciodată!

Dan Radu Grigore